

ПОРНОГРАФІЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ

У статті порушено питання про встановлення кримінальної відповідальності за дії щодо залучення неповнолітніх до обігу порнографічних творів, зображення їх у цій продукції та поширення її серед неповнолітніх.

Останнім часом, у зв'язку з процесом державотворення в Україні відбулися кардинальні зміни майже в усіх сферах суспільного життя, метою яких є оновлення суспільства на справжніх демократичних засадах. Але таке оновлення об'єктивно має як позитивні, так і негативні моменти. Одним із таких негативних явищ можна назвати значні зміни стереотипів і поведінки людей у сфері громадської, а особливо — статевої моралі. І проблема тут не в тому, що ця сфера людського життя вже не є закритою для обговорення темою. Сексуальна культура суспільства, в тій чи іншій формі, існувала навіть у колишньому ідеологізованому суспільстві, але нині все частіше поняття "сексуальна культура" асоціюється або замінюється поняттям "сексуальна історія", тобто "масове, тиражоване виробництво і розповсюдження продукції (предмети, послуги, інформація і т. ін.) сексуального характеру, яка виготовляється з метою одержання прибутку" [1]. Така ситуація дає підстави деяким вченим зробити висновок, що державну монополію на ідеологію, в тому числі й на сексуальну, зруйновано [2]. Зазначають, що на екрані по телебаченню, у засобах масової інформації і навіть просто на вуличних прилавках з'явилося багато комерційної продукції еротичного та порнографічного змісту. Причому явище це спрямоване тільки на догоду ринкові, незважаючи на, або прямо нехтуючи нормами статевої (та й не тільки статевої, а й громадської моралі взагалі). Разом з тим, порушуються норми Законів "Про видавничу справу", "Про телебачення та радіомовлення" та "Про кінематографію" [3]. І відбуваються негативні зміни у психології та поведінці неповнолітніх, молоді, які проявляються, зокрема, в різкому зниженні віку осіб, котрі вступають у статеві відносини, у зростанні під-

літкової проституції, поширенні нетрадиційних форм сексуальної поведінки, у легковажному ставленні до статевих стосунків тощо. Досить упевнено "стає на ноги" комерційний бізнес, пов'язаний із сексуальним обслуговуванням (секс по телефону, різного роду "еротик-шоу"). До такої діяльності залучають дітей, підлітків (дитяча проституція, розповсюдження порнографічних творів серед неповнолітніх, сексуальна експлуатація дітей з метою використання їх у порнографічних творах).

Останнім часом намітилася тенденція до певної декриміналізації обігу порнографічних творів серед населення й, особливо — серед молоді, про що свідчать результати досліджень [4]. Що стосується повнолітніх осіб, то це явище має певне виправдання та підґрунтя. Доросла людина має право сама вибирати варіанти своєї сексуальної поведінки, звісно ж, не порушуючи право статевої свободи та недоторканності іншої особи.

Держава не втручається в особисте (у тому числі й статево) життя людей, хоч би якою неординарною і нетиповою була їхня сексуальна поведінка, якщо її вибір добровільний. Держава повинна захищати і захищає тільки статево свободу людини. Вважається, що на людину зі сталими моральними та етичними поглядами продукція такого роду не має якогось стійкого і тривалого впливу. Як слушно зауважує І. Кон, сексуальний сценарій особистості формується не одразу, в його розвитку можуть бути певні періоди, після яких зовнішній вплив вже не може її радикально змінити [5]. Як зазначають спеціалісти-сексологи, постійних споживачів такої продукції не так вже й багато, і, як правило, у них спостерігаються певні аномалії в психіці, але вони не є загрозливими для суспільства.

Але зовсім інша річ, коли такого впливу зазнають діти й підлітки. Вони перебувають у такому періоді життя, який характеризується значними біологічними змінами в організмі дитини, які відбиваються і на її психічному стані. Саме в цей період у них з'являється спрямована зацікавленість питаннями, які стосуються сексуальної сфери життя людини, починають формуватись стереотипи сексуальної поведінки. І саме на цьому етапі дуже важливо допомогти майбутній жінці та чоловікові сформувати правильне уявлення про сферу статевої моралі, тобто сформовану в конкретному суспільстві систему певних цінностей, яка вбирає в себе не тільки правила статевої поведінки, а й моральні, етичні, естетичні норми, погляди, звичаї, які торкаються питань сексуальної сфери людських відносин. І головну роль тут має відігравати статеве виховання, яке досягається різними способами (освітні програми, спеціальна література тощо). Проте, як свідчить практика, найчастіше джерелами такої інформації стають теле- та відеофільми (особливо еротичного та порнографічного змісту), газети, журнали специфічної сексуальної направленості, розмови з однолітками. Ось чому так важливо встановити контроль за інформаційними потоками, споживачами яких можуть бути діти й підлітки. Так, згідно зі Ст. 17 Конвенції ООН Про права дитини (1989 р.), "держави-учасниці визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації та матеріалів з різних національних та міжнародних джерел, особливо до таких, які націлені на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному та психічному розвитку дитини". Звідси можна зробити висновок, що у випадку, коли така інформація і матеріали не відповідають цим критеріям, то і доступність її має бути обмежена. До останніх безперечно можна віднести порнографічні матеріали та будь-яку іншу інформацію сексуального характеру. Порнографія у кожному її прояві завжди нехтує і прямо зневажає моральні та етичні цінності, і тому вона в жодному разі не може і не повинна розглядатись як корисна й необхідна для розвитку дитини інформація, як синонім статевого виховання, бо, хоч вона і дає уявлення про статеві відносини між людьми, але у край непристойній та морально осудній формі.

Чим же реально може зашкодити дітям та підліткам знайомство з такою інформацією? Конкретні комплексні дослідження з цієї проблеми не проводились, але, наприклад, І. Кон, аналізуючи цю проблему, приводить теоретичну модель зміни сексуально-еротичних устано-

вок і поведінки особи під впливом порнографії, запропоновану американським психологом Доном Бірном [6].

1. Завдяки знайомству та зниженню емоційної чутливості, негативна установка перетворюється на нейтральну або дещо позитивну.

2. Згодом цей, раніше неприйнятний образ дій, програється в уяві.

3. Цей образ втілюється у вчинках: спочатку експериментальних, а потім і звичних.

Звісно, такий перебіг подій не є фатальним й запрограмованим, бо в реальному житті все набагато складніше і психологія сприйняття у кожної людини індивідуальна. Але, що як такого впливу буде зазнавати не доросла людина, а підлітки, у яких уявлення у сфері статевих відносин ще тільки формується і будь-якої установки у них взагалі немає? Теоретично, з урахуванням психофізіологічних особливостей даного вікового періоду можна припустити, що при знайомстві з порнографічною продукцією:

По-перше, на інформаційному рівні у підлітків можливе формування "ненормальних" статевих установок (під "ненормальним" у даному разі слід розуміти сприйняття відображених у порнографічному творі статевих відносин як цілком прийнятної, нормальної або єдино можливої сексуальної поведінки).

По-друге, якщо таким чином штучно збуджувати сексуальний інстинкт, то він стає переважною потребою, яка гіпертрофує відповідний інтерес і часто спонукає використовувати навіть неадекватний об'єкт для її реалізації.

У дослідженнях різних авторів неодноразово наголошувалось на тому, що суспільна небезпека розповсюдження порнографічних творів та предметів серед неповнолітніх, яке у всьому світі, і в Україні в тому числі, вважається злочинним і розцінюється як сексуальне (в інтелектуальній формі) розбещення, проявляється не тільки у посяганні на нормальний моральний і навіть фізичний розвиток неповнолітніх, а й у тому, що створюються "можливості для формування та розвитку у них статевих відхилень і збочень, при цьому такі підлітки згодом часто-густо стають на шлях розпусти або вчинення статевих злочинів" [9].

Так, за даними аналізу судової практики, який проводився Верховним Судом України, статеві злочини щодо малолітніх та неповнолітніх чинить переважно молодь. Найчисленнішою серед засуджених є група осіб віком від 18 до 25 років (35,7 %), значну частину цих злочинів вчинено неповнолітніми віком 14—18 років (20,4 %). Серед підлітків та молоді кожен третій, притягнутий до кримінальної відповідальності за згвалтування та вчинення розпутних дій по відношен-

ню до неповнолітніх, постійно знайомився з порнографічними творами [10]. Цей факт на пряму свідчить про моральну деградацію певної частини підростаючого покоління.

Крім розповсюдження порнографічної продукції серед неповнолітніх, ще однією проблемою, яка потребує уваги з боку держави, є проблема розповсюдження "дитячої порнографії". Останню фахівці Генерального Секретаріату Інтерполу визначають як "будь-які форми зображень, у тому числі писані й аудіоматеріали, що сфокусовані на сексуальній поведінці чи на статеві органи дітей" [11]. Останнім часом багато країн затопила хвиля порнографії з зображенням дітей. Найчастіше споживачами або замовниками такої продукції є люди з сексуальним потягом до дітей, який сам по собі вважається певним психічним відхиленням (педофілія) і не розцінюється як злочин, доки не проявляється в актах зовнішньої поведінки, таких як: сексуальне домагання дітей, виробництво, розповсюдження і володіння дитячою порнографією. Останні ж дії у більшості країн світу є злочинами, за які з урахуванням поширення та небезпечності таких явищ впроваджується посилене покарання. Навіть у тих країнах, де обіг порнографічних предметів майже легалізований і де визнається право громадян на використання й розповсюдження порнографічної продукції, законодавство спрямоване на охорону морального і фізичного розвитку неповнолітніх, забороняє виготовлення, розповсюдження і навіть володіння предметами з зображенням неповнолітніх. Так, у шведському законодавстві передбачено кримінальну відповідальність за зображення дитини у порнографічному малюнку. Французький кримінальний кодекс визнає злочином фіксацію, запис або передачу зображення порнографічного характеру неповнолітньої особи [12]. За кримінальним кодексом Іспанії відповідальності підлягають особи, які використовують неповнолітніх у порнографічних виставах [13].

У всьому світі це явище набуває загрозливих розмірів, завдаючи невиправної шкоди моральному, фізичному здоров'ю та духовному благополуччю дітей, тим самим порушуючи їхні права. А зважаючи на те, що захист сексуальної недоторканності, нормального психічного та фізичного розвитку дитини є важливим і невід'ємним обов'язком суспільства й держави щодо підростаючого покоління, останні повинні докласти максимум зусиль для його виконання.

Певні кроки у цьому напрямку були зроблені на міжнародному рівні, так, права дітей були проголошені у Всесвітній декларації прав людини, Всесвітній декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990 рік) і

особливо у Конвенції ООН "Про права дитини". Але їхній реальний захист та забезпечення покладаються на конкретну державу. Ст. 34 Конвенції ООН "Про права дитини" проголошує захист дитини (дитиною вважається людина до 18 років) від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення. Україна приєдналась до Конвенції у 1991 році і, таким чином, взяла на себе обов'язок дотримуватись її положень і, зокрема, вжити заходів для запобігання експлуатації дітей у порнографії та порнографічних матеріалах.

Нині в Україні не існує спеціального законодавства щодо дитячої порнографії, але у Ст. 211 КК України передбачено відповідальність за виготовлення, збут та розповсюдження порнографічних предметів, склад злочину якої містить у собі й відповідальність за дитячу порнографію.

Поняття "сексуальна експлуатація дітей" у чинному законодавстві також не визначене. Але фахівці з даної проблеми пропонують розцінювати її, як "зловживання безпорадністю дітей для безпосереднього задоволення особистих сексуальних потреб дорослого або у комерційних цілях" [14]. Щодо використання дітей у порнографічних творах, то це визначення є цілком прийнятним, якщо головною ознакою брати саме таку дефініцію як "у комерційних цілях". Бо дії по використанню дитини для задоволення особистих сексуальних потреб дорослого утворюють склад злочину, що передбачено Ст. 120 (статеві відносини з особою, яка не досягла віку статевої зрілості), або ж Ст. 121 (розбещення неповнолітніх). Звісно, такі дії можуть фіксуватися за допомогою різних технічних засобів і, в такому випадку, особа нести відповідальність за сукупністю злочинів, передбачених Ст. 120, 121 та 211 (виготовлення та розповсюдження порнографічної продукції). Найчастіше ж дітей використовують у таких творах саме у комерційних цілях.

Дитяча порнографія завжди є результатом сексуальної експлуатації неповнолітніх, а залучення дітей до участі у порнографічному творі є використанням їхнього безпорадного стану, тобто випадків, коли вона (дитина) в силу свого фізичного або психічного стану (малолітній чи неповнолітній вік, фізичні вади, розлад душевної діяльності, алкогольне чи наркотичне сп'яніння та ін.) не могла розуміти характеру та значення скоюваних щодо неї дій [15]. Але у нашому випадку навіть один такий чинник як малолітність може і повинен впливати на класифікацію дій як використання безпорадного стану дитини, бо діти у більшості випадків не усвідомлюють, що з ними роблять і їхня "добровільність" може бути фіктивною. Знайти підлітків

для порнографічних творів не так вже й важко, зважаючи на умови життя багатьох дітей (безпритульність, відсутність будь-якої батьківської опіки тощо).

Для реалізації готової продукції дитячої порнографії, а також для організації її комерційного обігу та подальшого поширення використовуються різні канали, але найчастіше її поширюють у вигляді відеофільмів, фотографій та за допомогою каналів міжнародної мережі Інтернет. У м. Києві було порушено кримінальну справу за ознаками СТ. 211 КК України за фактом виявлення на сервері фірми "Релком-Україна" дитячої порнографічної продукції і, звісно, такі випадки, на жаль, непоодинокі.

Вважаємо, що на законодавчому рівні має бути заборонено:

- використання неповнолітніх при ввезенні, виготовленні, зберіганні, з метою розповсюдження порнографічних предметів та матеріалів;
- розповсюдження продукції порнографічного характеру серед неповнолітніх;
- використання неповнолітніх з метою експлуатації у будь-якій формі у продукції порнографічного характеру;
- доступ неповнолітніх до продукції порнографічного характеру.

Порушення цих вимог, згідно з міжнародно-правовими нормами по захисту дітей від використання з метою експлуатації у порнографії та

порнографічних матеріалах, а також від використання неповнолітніх у розповсюдженні таких матеріалів повинно розглядатись як злочин.

Діюча СТ. 211 (виготовлення, розповсюдження та збут порнографічної продукції"), як і відповідна стаття проекту не диференціює відповідальність винних осіб у залежності од віку тих, серед кого розповсюджуються вищезгадані предмети. Але, зважаючи на значно вищий ступінь суспільної небезпеки, вчинення таких дій по відношенню до неповнолітніх, а також залучення останніх до виготовлення, розповсюдження та участі у порнографічних творах повинні бути введені до СТ. 211 діючого Кримінального кодексу та у відповідну статтю проекту Кримінального кодексу як кваліфікуючі ознаки.

Навіть у разі, якщо обіг порнографічної продукції серед дорослого населення буде декриміналізовано, у Кримінальному кодексі необхідно передбачити норму, яка встановлювала б кримінальну відповідальність за

1. Залучення неповнолітніх до будь-яких дій, пов'язаних з обігом порнографічної продукції (виготовлення, збут або інше розповсюдження);
2. Використання неповнолітнього або його зображення у порнографічному творі;
3. Зберігання дитячої порнографії, навіть без наміру її розповсюдження;
4. Розповсюдження порнографічної продукції серед неповнолітніх.

1. Трунцевский Ю. В., Сумачев А. В. Права ребенка и секс-индустрия // Государство и право.— 1999.— № 2.— С. 97

2. Там само.

3. ВВР.- 1997.— № 32, ВВР-1994.— № 10, ВВР.- 1998.— 22.

4. Клочкова А. В. Правовое сознание студенческой молодежи; результаты криминологических исследований // Вестник МГУ.— С. 111. Право.— 1998.— № 1.— С. 79.

5. Кон И. Секс, гласность и моральная паника // Таллинн.— 1991.— № 2.

6. Кон И. Надоли бояться порнографии? // Столица.— 1991.— № 6.— С. 58.

7. Кривцун О. Отражение Эроса // Молодой коммунист.— 1990.— № 2.— С. 82.

8. Лановенко И. И. Теоретические основы ранней профилактики половых преступлений.— К. 1997.— С. 141.

9. Ма чужак Я. В. Відповідальність за статеві злочини та інші сексуальні зловживання щодо малолітніх і непов-

нолітніх // Вісник Верховного Суду України.— 1997.— № 3(5).

10. Дитяча проституція та порнографія // Міліція України.— 1999.— № 1—2.— С. 28.

11. Крылова Н. Е. Новый УК Франции; Особенная часть // Вестник МГУ.— С. И. Право.— 1998.— № 2.— С. 71.

12. Кузнецова Н. Ф., Решетников Ф. М. Основные черты нового УК Испании // Вестник МГУ.— С. 11. Право.— 1998.— № 2.— С. 71.

13. Кон И. Совращение детей и сексуальное насилие // Педагогика.— 1998.— № 5.— С. 59.

14. Постанова Пленуму Верховного Суду від 27 березня 1992 р. № 4 зі змінами, внесеними постановами Пленуму від 4 червня 1993 р. № 3, від 3 грудня 1997 р. № 12. "Про судову практику у справах про зґвалтування та інші статеві злочини " // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України. Сімферополь.— "Таврія".— 1998.— С. 183.

Ryabchyn'ska O. P.

PORNOGRAPHY AND CHILDREN'S RIGHTS DEFENCE

In the article author speaks about criminal responsibility for doings, which are connected with involving minors to pornography products turnover, minors' representation in such products and expansion the latter between minors.